

BREVIARIS

Declaració dels
drets de la dona
i la ciutadana
i altres escrits

Olympe de Gouges

PUV

BREVIARIS

XXVIII

Declaració
dels drets de la dona
i la ciutadana
i altres escrits

Olympe de Gouges

Edició a cura de Laura Peris

PUV
UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

Títol original: *On the Interpretation of Genesis:*
————— *Jerusalem and Athens. Some preliminar reflections.*
————— *The Mutual Influence of Theology and Philosophy.*

© Olympe de Gouges

© de la traducció: Josep Monserrat Molas, 2021

© d'aquesta edició: Universitat de València, 2021

Publicacions de la Universitat de València
Arts Gràfiques, 13 - 46010 València
Coordinació editorial: Amparo Jesús-María
Disseny de la col·lecció: Enric Solbes
Maquetació: Celso Hernández de la Figuera
Correcció: Elvira Iñigo

ISBN: 978-84-9134-599-2

Dipòsit legal: V-947-2020

Impressió: Safekat

ÍNDIX

Introducció

7

*Declaració dels drets
de la dona i la ciutadana*

25

*Carta al poble
o projecte d'un fons patriòtic*

49

El crit del savi

65

*Acció heroica d'una francesa
o França salvada per les dones*

71

El sentit comú de l'home francès

75

Les tres urnes

77

*D'una patriota perseguida,
a la Convenció Nacional*

85

Introducció

El 3 de novembre de 1793, passades les dotze del migdia, una multitud impacient esperava a la plaça de la Révolution de París. Cap dels presents tenia previst trobar-se en aquells moments allà, però el clima matinal havia obligat a endarrerir la cita fins al migjorn. Els carrers de la capital francesa havien despertat amb l'aspecte fantasmagòric que acompanya la pluja de tardor, que els feia intransitables per a un carruatge que comptava amb el pes de mitja dotzena de persones. El mateix carruatge que, quan la pluja va amainar, eixia de l'edifici de la Conciergerie pel carrer de la Barillerie i creuava el riu Sena. El trajecte era curt, però les calçades relliscoses dificultaven el trànsit ja de per si congestionat per l'activitat que es reprenia al centre de París després de les demores matinals. El conductor, a més, no semblava voler precipitar-se en la carrera: començava la funció.

El torrent de persones que ensopegaven amb la carreta alteraven el seu itinerari entre protestes que esdevenien disculpes o exclamacions una vegada reconeixien la condició de l'obstacle. Algunes persones més agosarades s'animaven, fins i tot, a seguir els passos de les rodes vacil·lants, tot increpant la passatgera però emparades per una certa distància prudent que anava minvant conforme s'apropaven al carrer

de la Monoye. D'altres, observaven amb indiferència la carrera del carruatge, més preocupats pels quefers quotidians que no per l'amenaça implícita que comportava la mera existència de la diligència o el divertiment litúrgic que aquesta oferia. Amb l'estretament del carrer de Roule, la marxa s'havia reduït i havia permès a la massa de transeünts aglutinar-se al voltant del carro i fer visible, durant un breu instant, la figura que s'hi alçava, impàvida, al centre.

L'alleujament d'entrar en una nova via cessà breument en encetar l'interminable trajecte pel carrer Honoré que, fàcilment, podia prolongar el recorregut més de dues hores. El dèficit nacional que afectava França des de feia anys, agreujat pel clima bèl·lic i la inestabilitat política, es reflectia en les desenes de façanes que impassibles, testimoniaven l'itinerari. Mentre anaven deixant enrere els vetusts edificis de la concorreguda via, la gentada s'anava fent més i més densa. La carreta descoberta solia oferir una exhibició extravagant de misèria humana que atreia com a mosques els espectadors congregats. Aquell dia, però, malgrat l'expectació generada pel renom de la desplaçada, l'ampli auditori urbà es removia més inquiet que de costum. La morbositat no acabava de ser satisfeta, reemplaçada per una incòmoda fascinació envers la solitària passatgera. Tot i així, l'esvalot multitudinari ressonava per tot el centre de París i el seu epicentre, la carreta que circulava a marxés forçades, era l'objecte de tota la cridòria. Els càntics revolucionaris es mesclaven amb rimes populars demanant la recuperació de la força, esquitxats d'insults en direcció al carruatge. Tot plegat conformava una celebració desorbitada per l'enemiga abatuda, exagerada

histèricament perquè aquesta provenia de les files del mateix poble: una traïdora a la causa revolucionària. L'aldarull no tractava de silenciar la traïció, ans al contrari, l'abanderava orgullosament com a advertència per a futures perfídies.

Quan el carro va girar pel carrer de la Révolution i el cavall va orientar-se cap a la plaça on desembocava, la multitud va esclatar en clamors. L'agitació augmentava en veure pròxima la funció anhelada. La carreta va prosseguir fins a aturar-se al centre de la plaça, on l'aguardava l'escenari.

En va baixar una dona d'aspecte serè i contingut, que no evitava els esguards dels qui la insultaven i en celebraven la desgràcia. Els testimonis, fins i tot aquells més escèptics, se'n farien ressò: l'aspecte de la francesa que pujava al cadafal no coincidia amb els condemnats que s'hi solien enfrontar. Si aquells oferien un espectacle de desconsol i desesperació, la valentia i la serenitat de la sentenciada quedaria gravada a foc en la memòria dels presents. De sobte, el festeig havia deixat de costat la frivolitat.

Moments abans de ser executada, Olympe de Gouges va fixar la mirada en la multitud reunida i, amb veu clara i to ferm, va exclamar: «Fills de la pàtria, venjareu la meua mort!».

I

Fins fa a penes unes dècades, Olympe de Gouges no era molt coneguda, ni tan sols a França, el país que la va veure nàixer i que tant va idolatrar. Si en

els últims temps el seu nom ha començat a sonar en ambients acadèmics universitaris o institucionals, ha sigut principalment gràcies a la seua *Declaració dels drets de la dona i la ciutadana*, que va escriure el 1791 en resposta a la *Declaració dels drets de l'home i del ciutadà* que l'Assemblea Constituent havia fet redactar dos anys abans. De Gouges presenta un simbolisme atractiu per a les reivindicacions feministes actuals: la simplicitat aparent de la seua redacció –l'autora va transformar el text original aplicant-hi un llenguatge inclusiu, a més d'afegir-hi les reivindicacions fonamentals de les dones en la Revolució– no desdibuixa la importància històrica del document. La *Déclaration des droits de la Femme et de la Citoyenne* constitueix un exemple idoni de les aportacions femenines i feministes del segle XVIII, tant per la seua oportunitat en un context revolucionari, com per l'exhibició de la insatisfacció d'una gran part de la societat d'aleshores.¹

Però va ser l'historiador Olivier Blanc qui va assentar les bases de l'estudi de la figura d'Olympe de Gouges. Després d'una recerca exhaustiva als Archives Nationales francesos i una lloable tasca immersiva de recopilació documental, l'any 1989 publicava la biografia de la revolucionària (que fou actualitzada el 2003). A aquesta obra l'acompanyarien dues més: dos volums on Blanc va editar els escrits polítics de De Gouges, amb les respectives introduccions sobre

1. Es reproduïx en aquest mateix volum (pp. 25-47) l'excel·lent traducció que en va fer Vicent Olmos, amb les notes i la bibliografia corresponent, que en el seu dia es va publicar al núm. 23 de *L'Espill* (tardor, 2006), pp. 132-143.

la seua vida i els processos judicials que van propiciar la seua execució. El conjunt de publicacions constituïrien la base dels futurs treballs sobre l'autora, a banda de provocar-ne la popularització del seu nom com a assagista política. A més, les investigacions de Blanc inspirarien altres estudiosos, com la filòloga alemanya Gisela Thiele-Knoblock, que n'editaria les composicions teatrals. Al remat, totes dues tasques incommensurables d'edició permetrien retornar a la llum, després de dos segles de foscor imposada, la pràctica totalitat de l'obra d'Olympe de Gouges.

Els seus contemporanis influïren deliberadament en la historiografia quan la titllaren d'analfabeta i li atribuïren una salut mental i una moral dubtoses. A més a més, la infravaloraren per la seua rapidesa productiva: hom no podia suposar que fora una intel·lectual de referència quan, en comptes de meditar amb paciència les seues idees, s'abocava a la impremta a toc de convocatòria d'una assemblea o d'un aldarull en el carrer. En el segle XVIII s'entenia que l'escenari polític era l'última font d'inspiració per a aquells infortunats mancats d'una imaginació eixerida que poguera plasmar-se en les seues composicions. D'aquesta manera, menyspreant-la per reaccionària, els mèrits irrefutables d'Olympe de Gouges com a autora política foren rebutjats sense mirament.

El suposat analfabetisme de l'autora és justificat per dues raons. La primera, pel centralisme francès, que no considerava digne de consideració l'occità com a llengua vehicular ni els orígens provincials com un currículum adient. De Gouges, nascuda a Montalban i que havia emigrat a París en la seua adolescència, havia après a escriure francès a una edat primerenca i

en molt poc de temps hi havia assolit un grau de solidesa més que notable. La segona raó no ens resulta tampoc desconeguda: els seus contrincants consideraven improbable que, sent dona com era, escriguera ella mateixa les seues obres. Sovint li demanaven qui era l'home –o els homes– que li componien les obres a canvi de la seua companyia. Alguns, fins i tot, s'atrevien a proposar-hi alguns noms, la majoria amics de l'escriptora que comptaven amb carreres literàries de sobra consolidades. Si es podien permetre, sota l'entelèquia d'una amistat amb algú del sexe contrari, produir tal quantitat i per partida doble –les obres d'Olympe i les pròpies–, ho deixarem a designi de qui ens llegeix. De res els va servir que De Gouges comptara amb manuscrits de les seues obres i cartes amb amistats i personalitats de l'època. Tota prova aportada no era sinó l'últim fruit del seu engany. L'encomiat Rousseau dedicaria gran part de la seua obra a recolzar aquest argumentari.

La qüestió de la velocitat de la producció literària de De Gouges no deixa de ser complicada d'entendre des de les antípodes històriques del present, tan immersos com vivim en les notícies diàries i la sobreinformació del que passa a tothora i arreu del món. Actualment, tota producció intel·lectual que no estiga al dia dels esdeveniments a pràcticament qualsevol escala, obté un matís marginal. Tot i això, l'extrem oposat d'aquesta premissa ens porta al torrent d'esdeveniments canviants i posicionaments fulminants que malden per soscar la meditació pausada a les societats occidentals del present. En el segle XVIII, però, no es produïa una allau d'informació semblant, ni molt menys comptaven amb la immediatesa de la

publicació ni la necessitat conseqüent d'opinions superflues. Sí que hi havia, emperò, una relació estreta amb la impremta, com de fet la tenia Olympe de Gouges, cosa que li permetia una ràpida distribució de pasquins i pamflets que, d'un dia a l'altre, es podien penjar o repartir arreu de París. El que els enemics de l'escriptora no veien, engegats per tants prejudicis i privilegis, és que la immediatesa de les seues reaccions literàries no eren sinó un míser substitutiu d'allò que aquells cecs li impedien aconseguir: la plena participació en l'espai públic i polític. Aquesta reclamació, repetida fins a la societat per les franceses durant la Revolució i que va veure el seu apogeu amb algunes de les obres que ací ens acompanyen, va ser desatesa i, en algunes ocasions, vilipendiada per antirevolucionària. En teoria, potser sí que ho era, d'antirevolucionària, quant al fet que reivindicava l'aplicació d'una reforma en el marc legal del sistema patriarcal imperant que la Revolució havia pugnat per instaurar.

Tant la seua salut mental com la seua moralitat eren objecte de sàtira per part de la mateixa Olympe de Gouges en les seues obres, conscient que aquest era l'argument principal que esgrimien els seus contraris. El recurs d'avançar-se a les crítiques del públic fou, irònicament, també motiu d'aquestes,² perquè li atribuïen una inseguretats que, deien, li restava autoritat. La seua moralitat flexible com a dama de companyia –eufemisme per a designar una dona que compartia el temps amb homes distingits

2. Podem pensar que tota acció, fora quina fora, li motivaria retrets a l'escriptora a causa d'alguna condició innata com ara, per posar un exemple qualsevol, el seu gènere.

suposadament a canvi de béns materials— li valgué una mala fama³ que ella no va contradir mai. Tal com l'autora mateixa va explicar en l'obra epistolar *Mémoire de Madame de Valmont* (1788), ja havia patit prou durant el seu matrimoni per a tornar a sotmetre's mai més a la tirania íntima d'un home. La independència que li conferia la viudetat era un regal que no volia desaprofitar.

Les crítiques, tot i que a posteriori en fou demostrada la falta de fonament, aleshores es van prendre per vàlides: la Història va desestimar De Gouges com a autora referent. Aquesta misogínia prevaldria fins a les darreries del segle xx, junt amb la imatge d'Olympe com una semianalfabeta que es va guanyar la guillotina a força de jugar amb el republicanisme i el feminisme en l'escenari polític (Mary Trouille, 1997). La criptogínia⁴ patent que la va marginar també va prendre com a objectiu altres dones protagonistes de la Revolució, com Anne-Josèphe Théroigne de Méricourt, Claire Lacombe o Charlotte Corday, que han quedat reduïdes a l'anècdota malgrat les seues contribucions decisives.

3. Segons Oliva Blanco (2000), la inclogueren, fins i tot, en la llista de les prostitutes de París.

4. Terme recentment creat pels filòlegs Begoña Pozo i Carles Padilla, de la Universitat de València, per designar l'ocultació de referents femenins.

II

Olympe de Gouges va nèixer com a Marie Gouze el 7 de maig de 1748 a Montalban, Occitània. Els seus pares eren Anne-Olympe Mouisset i Pierre Gouze, segons consta al registre parroquial. Ella, però, afirmaria durant tota la vida que era filla natural del marquès Jean-Jacques Lefranc de Caix de Lisle de Pompignan, un noble influent de la ciutat que, tot i que no la va reconèixer mai com a sang de la seua sang, esdevindria un ideal a seguir per a Olympe en el cultiu de les arts.

El 24 d'octubre de 1765, a l'edat de disset anys, va contraure matrimoni amb Louis-Yves Aubry, un oficial de carnisser.⁵ L'escriptora va deixar ben clar que la unió es va portar a terme en contra de la seua voluntat, ja que no li aportava ni riquesa, ni afectes, ni posició. Des d'aleshores, insistia, s'havia trobat fora de lloc; una sensació que no se li n'acabaria d'anar mai i que va determinar el transcurs de la seua vida. L'any 1766 naixeria l'únic fill conegut de l'escriptora, Pierre Aubry o De Gouges, amb qui tindria una relació complicada i, a vegades, unidireccional. Amb la mort del marit, Olympe es convertia en la vídua Marie Aubry, nom que no va mantenir molt de temps perquè aprofitaria el seu nou estatus per a emigrar a París i adoptar, al mateix temps, el d'Olympe de Gouges. El seu origen sembla trobar-se, per una banda, en

5. Era oficial de carnisser del senyor De Gourgues, intendent de Montalban. El cognom del cap del seu marit, ha induït alguns estudiosos a considerar que Olympe s'hi inspiraria per transformar el seu Gourze en Gouges.

BREVIARIS

28

VNIVERSITAT
ID VALÈNCIA

PUBLICACIONS

PUV